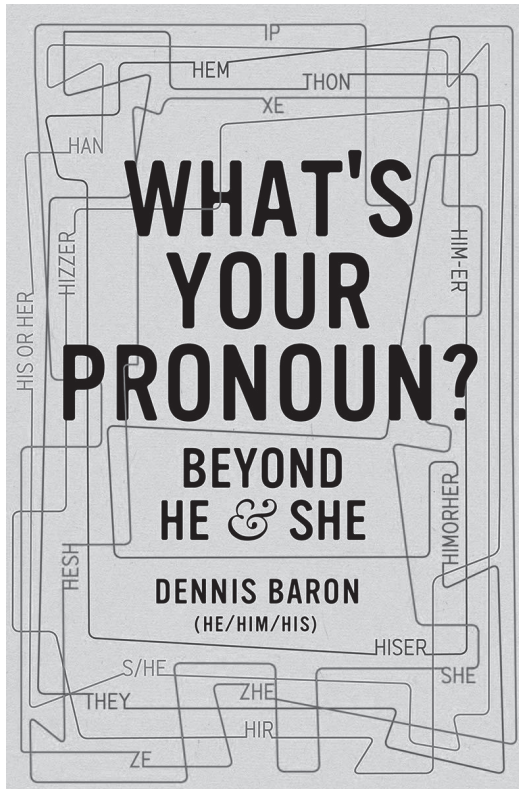

Mila Engelberg

Dennis Baron (2020) *What's Your Pronoun? Beyond He and She*. Liveright, New York-London. 272 s.

Kielten persoonapronomineissa voidaan erotella feminiini ja maskuliini eri tavoin tai olla kokonaan erottelematta. Englanti kuuluu niihin kieliin, joissa ero tehdään yksikön kolmannessa persoonassa. Ihmisestä puhuttaessa on siis periaatteessa valittava joko *she* tai *he*. Pulmia tulee, kun ei viitata tiettyyn henkilöön, vaan puhutaan yleisemmin vaikkapa kansalaisesta tai tutkijasta, tai kun tietyn henkilön sukupuoli (identiteetti) on tuntematon, epärelevantti tai ei-kaksijakoinen tai sitä ei haluta mainita. Millä persoonapronominilla pitäisi täydentää esimerkiksi lause *Everyone forgets passwords?*

Englannin kielen ”puuttuvaa sanaa” on etsitty ja siitä on väitelty yli 200 vuoden ajan, kertoo Illinois’n yliopiston englannin kielen ja kielitieteen emeritus-professori Dennis Baron pronominien historiaa ja nykykäyttöä käsittelevässä kirjassaan. Ratkaisu ei löydy vain kieliopillisin perustein. Persoonapronominien käyttö nivoutuu myös ihmisoikeuksiin ja valtaan. ”Pronomininit ovat poliittisia”, Baron sanoo.

Teos jakautuu viiteen lukuun. Ensimmäisessä Baron käy tiiviisti läpi vaihtoehtoja, joita on pidetty sukupuolettoman pronominin edustajina. Vaikeusvaltaisimpia on hänen mielestään kolme. Perinteisesti on suositeltu maskuliinipronominin *he* yleistävää käyttöä, kuten lauseessa *Everyone forgets his passwords*. Lisäksi käytetään monikon *they*-pronominia yksiköllisesti, esimerkiksi *Everyone forgets their passwords*. Kolmas keino on jokin erikseen keksitty uudispronimi, jollainen on ollut esimerkiksi *thon*: *Everyone forgets thons passwords*.

Toisessa luvussa kuvataan, miten lakikielessä käytetyn *he*-pronominin määritteleminen toisinaan sukupuolineutraaliksi ja toisinaan taas maskuliiniseksi on ohjaillut naisten oikeudellista asemaa. Kolmas luku esittelee sellaisia keksittyjä persoonapronomineja, joita on ehdotettu yleistävän *he*-pronominin sukupuolineutraaleiksi vaihtoehdoiksi. Sen jälkeen käsitellään transsukupuolisten ja sukupuoli-identiteetiltään ei-kaksijakoisten ihmisten pronomineja ja niiden politiikkaa ja viimeisessä luvussa yksiköllisen *they*-pronominin asemaa. Kirjan loppuun Baron on koonnut tutkimuksiinsa perustuvan luettelon sukupuolineutraaleista pronominiehdokkaista 1700-luvulta nykyaikaan.

THE MASCULINE GENDER IS MORE WORTHY

Kun englannin kielioppeja ryhdyttiin laatimaan aktiivisemmin 1600-luvulla, niissä jäljiteltiin vanhoja latinan oppikirjoja. Samalla latinaan juurrutettu maskuliinikategorian ylivertaisuus siirrettiin englannin persoonapronominien käyttöön. Grammatikot sukupuoleen katsomatta ohjeistivat käyttämään maskuliinipronominia sellaisissa epämääräisissä henkilöviittauksissa, jotka eivät ilmaise sukupuolta, kuten *each* tai *somebody*. Esimerkiksi Anne Fisher sanoi paljon käytetyssä koulukirjas-

saan *New English Grammar* (1753), että pronominilla *he* voidaan viitata henkilöön, jonka sukupuoli on tuntematon, esimerkiksi ”Any Person who knows what he says”.

1800-luvulla mieslainsäätäjät kirjasivat englannin maskuliiniviittausten, kuten *man* ja *he*, yleis-pätevyyden lakeihin. Isossa-Britanniassa vuonna 1850 annettu laki säädösten kielenkäytöstä ilmoitti, että niiden miehiin viittaavat sanat tarkoittavat myös naisia. Sama periaate säädettiin Yhdysvalloissa vuonna 1871. Jos maskuliini-ilmaisut olisivat olleet aidosti sukupuolineutraaleja, lain määräyksiä ei olisi tarvittu.

Historia paljastaa, miten maskuliiniviittausten kaksiselitteisyys on lukuisia kertoja mahdollistanut lakien strategisen tulkinnan naisten oikeuksien epäämiseksi. Jo 1800-luvulla tasa-arvon kannattajat vaativat naisille äänioikeutta, oikeutta asettua ehdolle poliittisiin virkoihin ja pääsyä muun muassa juristin ammattiin sillä perusteella, että laeissa puhuttiin kyseisistä tehtävistä ”neutraalilla” *he*-pronominilla. Lakimiehet kuitenkin tulkitsivat toistuvasti, että näissä yhteyksissä *he* tarkoittaakin vain miestä. Lakien maskuliini-ilmaisut ulotettiin naisia koskeviksi paljon helpommin silloin, kun seurauksena oli naisille ikäviä velvollisuuksia, kuten verojen ja sakkojen maksamista. Kirjan kiinnostavimpiin kuuluva osio antaa konkreettisia näyttöjä siitä, miten miesnäkökulmaisella kielenkäytöllä ja määrittelyvallalla voidaan uusintaa sukupuolten yhteiskunnallista asemaa.

Yleistetty *he* on avointa seksismiä; se ei käy neutraalipronominiksi ja on Baronin sanoin ilmeisesti ”stake-through-the-heart-dead” (2020, 183). Maskuliinipronominin yleistäminen onkin menettänyt hyväksyntäänsä ja vähentynyt 1970-luvulta lähtien, mutta tässä kohden olisi ollut hyödyllistä viitata ilmiötä kuvaaviin korpututkimuksiin.

MY PRONOUNS ARE...

Englannin kieleen on ehdotettu yli 200:aa sanaa, jotka voisivat täyttää neutraalipronominin paikan, ja uusiakin luodaan. Ahkerimpia ideoitsijoita ovat olleet mieskielenkäyttäjät. Varhaisin Baronin löytämä tapaus on vuonna 1770 kannatettu pronomini *one*. 1800-luvulla keksittiin muun muassa *E*, jon-

ka genetiivi olisi *Es* ja objektimuoto *Em*. Toisinaan yhdisteltiin feminiini- ja maskuliinimuotoa maskuliinialkuisesti, kuten *hesh – hiser – himer*, mutta varsinkin 1970-luvulla priorisoitiin feminiinipronominiakin, esimerkiksi *she – heris – herim*. Muita esityksiä ovat olleet esimerkiksi *idn*, *ip*, *xe*, *tey – ter – tem* ja *she*-pronominin yleistäminen. Baron pitää todennäköisenä, että tietokantojen kehittyessä pronominiehdokkaita päästään jäljittämään kauemmas historiaan.

Useimmat uudispronomininit ovat jääneet leviämättä puheyhteisössä siksi, että ne ovat tuntuneet liian oudoilta ja niitä on ollut tarjolla liiankin paljon. Jotkin ovat kuitenkin jääneet elämään. Esimerkiksi *ze* kehitettiin jo vuonna 1864, ja sitä käytetään yhä 2000-luvulla yhtenä neutraalivaihtoehtona. Sana-kirjoihin asti ovat sen lisäksi päässeet ainakin *thon*, *heer* ja *hir*.

Nykyinen keskustelu persoonapronominien sukupuolesta liittyy usein sukupuoli-identiteettiin ja siihen, mitä pronominia kukin haluaa itsestään käytettävän. Viittaaminen ihmisiin heidän pronomeineillaan on osa turvallisen tilan luomista muun muassa oppilaitoksissa, työpaikoilla ja asiointissa viranomaisten kanssa. Joskus työntekijät ja jopa vangit ovat oikeusteitse vaatineet pronominiensa noudattamista.

Yksiköllinen *they* saattaa olla se pronomini, jota sukupuoli-identiteetiltään ei-kaksijakoiset englannin puhujat useimmiten haluavat käytettävän itsestään. Tähän viittaa esimerkiksi vuoden 2017 Nonbinary/Genderqueer Stats Survey, joka oli suunnattu ei-kaksijakoisiksi identifioituville. Osallistujat valitsivat pronominin luettelosta yhden tai useamman haluamansa vaihtoehdon. Lähes kymmenes-tuhannesta vastaajasta, joista osa sanoi olevansa transsukupuolisia, 81 % valitsi *they*-pronominin, 29 % *she*’n ja 28 % *he*’n. Uudispronominien kuten *xe* ja *zie* kannatus oli alle 10 %. Kyselyn tulokset eivät tosin välttämättä kuvaa pronominivalintoja käytännön elämässä.

JILL SUBMITTED THEIR ARTICLE

Baron katsoo, että yksiköllisesti käytetty *they* on paras ratkaisu pitkään etsityksi kolmannen persoonan pronominiksi esimerkiksi epämääräisissä henki-

löviittauksissa. Pronominit *she*, *he* ja *it* eivät tietenkään ole luvattomia tai vaarassa hävitä yksiköllisen *they*'n myötä. Jokainen saa myös valita oman pronomininnsa.

They-pronominin käyttäminen yksiköllisesti ei ole uusien tasa-arvolikkeiden hyvä tai huono keksintö. Yksiköllinen *they* esiintyi kirjoitetussa englannissa jo 1300-luvulla. Puhutussa kielessä sitä todennäköisesti käytettiin yleisesti jo tätä ennen.

They'n yksiköllistä käyttöä myös vastustetaan juuri siksi, että pronomini on monikollinen. Tulee kuitenkin huomata, että myös englannin *you* ('sinä'/'te') oli alkuaan monikon pronomini. *You*-pronominin yksiköllinen käyttö alkoi levitä vasta 1600-luvulla, ja myöhemmin *you* vakiintui sekä yksikön että monikon pronominiksi. *They*-pronominin yksiköllisyys on siten vanhempaa perua kuin *you*'n. Yksiköllisen *they*'n yhteydessä verbi taipuu monikossa, joten sanotaan esimerkiksi *they are an activist*, ei *they is an activist*.

Yksiköllisellä *they*-pronominilla tai muilla neutraalipronomineilla ei siis enää viitata vain tuntemattomaan vaan myös nimeltä mainittuun henkilöön ja joskus miehiinkin *he*-pronominin sijaan. Lisäksi keskustellaan jo siitä, pitääkö refleksiivipronominina käyttää muotoa *themselves* vai *themselves*; selvää vastausta ei vielä ole. Vuonna 2015 American Dialect Society valitsi yksiköllisen *they*'n vuoden sanaksi.

Mies- ja naissukupuoleen viittaavia rinnastuksia, kuten *he or she*, *she or he*, käytetään edelleen, esimerkiksi *Everyone forgets his or her passwords*. Rinnastuk-

set ovat olleet yksi keino lisätä naissukupuolen näkyvyyttä ja kumota yleistävää *he/man*-kieltä. Monet pitävät niitä kuitenkin hankalina varsinkin puhutussa kielessä ja lisäksi kaksijakoisuudessaan syrjivinä. Nähdäkseni (kielen) seksismin poistaminen edellyttää kaksoisstrategiaa, jossa sukupuolineutraaliuden ohella tehdään naissukupuolta kielellisesti näkyväksi eri keinoin. Päällisin puolin sukupuolineutraalit ihmisviittaukset kuten *doctor* tai *suomalainen* ovat nimittäin usein piilomaskuliinisia (esim. Engelberg 2016) eivätkä inklusiivisia siten, että naissukupuolen ajateltaisiin itsestään selvästi olevan mukana. Myös *she or he*'n kaltaiset rinnastukset puoltavat siis paikaansa viitattaessa epämääräiseen tai tiettyyn, tuntemattomaan henkilöön.

Pronomineilla kuten muulla kielenkäytöllä voidaan tuottaa yhteiskunnallista todellisuutta, oletettua ihmisyyttä, etuoikeuksia ja oikeuksia minuuteen. Selkeä ja suositeltava teos on suunnattu suurelle yleisölle, mutta antaa uutta tietoa myös (kielen)tutkijoille. Kirja syventää ja päivittää samalla Baronin aiempaa *Grammar and Gender*-teosta (1986) englannin sukupuolen ilmaisemisen historiasta. Lähteet olisin halunnut loppuviitteiden sijasta lähdeluetteloon.

FT Mila Engelberg on valmistunut yleisestä kielitieteestä ja väitellyt Helsingin yliopistossa sukupuolentutkimuksen oppiaineesta. Hänen väitöskirjansa käsitteli suomen kielen mieskeskeisyyttä. Engelberg valmistelee tietokirjaa kielten sukupuolittuneisuudesta.

KIRJALLISUUS

Baron, Dennis (1986) *Grammar and Gender*. New Haven & London: Yale University Press.

Engelberg, Mila (2016) *Yleispätevä mies: suomen kielen geneerinen, piilevä ja kieliopillistuva maskuliinisuus*. Helsinki: Helsingin yliopisto.